
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

45

1993

4

*Jozef Kvítkovič**

VÝVOJ GEOGRAFICKÉHO ÚSTAVU SAV V ROKOCH 1953-1990

J. Kvítkovič: Development of the Institute of Geography of the SAS in the years 1953-1990. Geogr. čas. 45, 1993, 4, 6 refs.

The study contains the basic data concerning the development of the Institute of Geography of the Slovak Academy of Sciences founded by the Act of the Slovak National Board on June, 18, 1953. On that day the SAS takes over the former Geographical Institute of the Slovak Academy of Sciences and Arts. The Geographical Institute of the SAS becomes the predecessor of the contemporary centre. In new organizational classification it finds good conditions for its development. In 1963 the Geographical Institute of the SAS gains the contemporary name of the Institute of Geography of the SAS. Its organizational structure in the years 1964, 1978, 1989 is defined by number of researchers and its position at the preparation, coordination and solutions of the task of the state plan of the basic research in the field of geographical disciplines is set. Physical geography, human geography and in the last years also geo-information have been cultivated at the Institute. It consists of cartography, remote sensing and geographical information systems. In the course of the 50 years' history the Institute acquired a privileged position among other geographical centres in former Czecho-Slovakia. It is well known also abroad. Today it disposes of the best preconditions for the solution of demanding problems of the geographical disciplines and practice.

Key words: the Slovak Academy of Sciences, Institute of Geography of the SAS, state plan of basic research, physical geography, human geography, remote sensing, geo-information.

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava

Zrodom Slovenskej akadémie vied (SAV) zákonom Slovenskej národnej rady zo dňa 18.6.1953 vzniká na jej pôde aj geografické pracovisko - Zemepisný ústav SAV, a to prevzatím pôvodného Zemepisného ústavu SAVU so siedmimi vysokoškolskými pracovníkmi, ktorého predsedom, resp. externým riaditeľom bol doc. RNDr. M. Lukniš. V roku 1954 prevzal externé vedenie ústavu Prof. dr. M. Konček, člen korešpondent SAV. K ústavu bolo pričlenené Oddelenie meteorológie a klimatológie. Interným zástupcom riaditeľa bol do r. 1958 Prof. dr. J. Martinka a od r. 1959 Doc. RNDr. E. Mazúr. Uznesením Predsedníctva SAV od 1.1.1963 riaditeľom stal sa interný pracovník Doc. RNDr. E. Mazúr, ktorý zotrval vo svojej funkcii až do r. 1988. Zároveň došlo k premenovaniu Zemepisného ústavu SAV na Geografický ústav SAV. V priebehu roku došlo k odčleneniu Oddelenia meteorológie a klimatológie, z ktorého sa neskôr vytvorilo samostatné pracovisko Laboratórium meteorológie a klimatológie SAV.

Z hľadiska organizačnej štruktúry Slovenskej akadémie vied Zemepisný ústav SAV do konca r. 1961 patril do pôsobnosti Sekcie matematických a prírodných vied. V novom organizačnom členení akadémie od 1.1.1962 bol ústav začlenený do I. oddelenia matematicko-fyzikálnych a technických vied a v jeho rámci do vedeckého kolégia geológie a geografie SAV. V týchto nových orgánoch neboli už len členovia SAV, ale aj ďalší poprední vedeckí pracovníci z ústavov akadémie, vysokých škôl a rezortných výskumných ústavov. Zriadenie vedeckých oddelení a vedeckých kolégií SAV bolo nesporným prínosom, ktorých činnosť sa priblížila vedecko-výskumnej situácii na ústavoch. Aj keď sa neskôr ich štruktúra, názvy a čiastočne aj náplň činnosti viackrát menila, dosiaľ zostali významnými orgánmi riadenia jednotlivých vedných odborov.

Vo vývoji pracoviska doposiaľ môžeme rozlíšiť tri etapy. Ako už uviedol E. Mazúr (1978) za 1. etapu môžeme pokladať časový úsek od jeho vzniku zhruba do r. 1963, kedy v riešení pracoviska prevládali tematické úlohy a iba v menšej miere pristupovali čiastkové syntézy. 2. etapa (1964-1990) je obdobím riešenia úloh štátneho plánu základného výskumu, syntetizujúcich výsledkov o krajine, životnom prostredí a dosiaľ najintenzívnejšieho personálneho a materiálneho rozvoja pracoviska. 3. etapu v živote ústavu môžeme vyčleniť rokom 1991, kedy nové spoločensko-ekonomické podmienky sa odrazili aj vo vedecko-výskumnej činnosti, najmä zavedením vedeckých projektov a ich finančnou podporou prostredníctvom grantového systému. Sú oprávnené dôvody, že aj táto etapa vo vývoji ústavu bude rovnako úspešná.

Koncom r. 1964 mal ústav túto organizačnú štruktúru:

riaditeľ: Doc. RNDr. E. Mazúr, CSc.,

zástupca riaditeľa: RNDr. J. Kvitkovič, CSc.

1. Oddelenie geomorfológie a paleogeografie kvartéru (vedúci RNDr. E. Mazúr, CSc. - počet pracovníkov 11).
2. Oddelenie fyzickej geografie (vedúci RNDr. J. Kvitkovič, CSc. - počet pracovníkov 13).
3. Oddelenie ekonomickej geografie (vedúci RNDr. J. Hanzlík - počet pracovníkov 11).

Geografický ústav SAV mal spolu 29 kmeňových pracovníkov a 6 pracovníkov v internej vedeckej aspirantúre, resp. na študijnom pobyte. Zloženie pracovníkov: 5. vedeckí pracovníci (s hodnotou CSc.), 7. odborní pracovníci, 17 pomocno-technických pracovníkov.

V počiatočnom období ústavu hlavné ťažisko činnosti spočívalo vo fyzicko-geografickej tematike, hlavne v geomorfológii. Zo štruktúry vedeckých oddelení vidieť, že ústav mal

prevahu fyzických geografov, čomu zodpovedala aj výskumná problematika. Táto skladba ústavu odzrkadľovala aj situáciu vo výchove na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave, kde v tomto období boli silnejšie obsadené fyzicko-geografické disciplíny a vychádzalo aj viac absolventov tohto zamerania. Možno povedať, že táto skutočnosť bola rozhodujúca aj v ďalšom vývoji ústavu. Fyzickí geografi sa ukázali adaptabilní aj na nové výskumné oblasti a uplatnili sa pri výskume krajiny, v environmentálnej problematike a ďalšom prieskume Zeme. Oddelenie ekonomickej geografie sa zameriavalo predovšetkým na poľnohospodársku problematiku a geografiu obyvateľstva. Začiatkom 60. rokov sa tematika rozšírila o geografiu dopravy, cestovného ruchu a sídel.

Vedenie ústavu sa snažilo, aby v jednotlivých oddeleniach mali zastúpenie príslušné vedecké disciplíny. Oddelenia boli základnými organizačnými jednotkami ústavu. Ich počet sa rozširoval a v r. 1989 ústav mal 8 vedeckých oddelení. Boli dosť nezávislé od riešených úloh, na ktorých sa podieľali pracovníci viacerých oddelení. Ukázalo sa to pri riešení celoštátne riadeného výskumu - úloh Štátneho plánu základného výskumu, za ktorý zodpovedala ČSAV, resp. SAV. Tento prioritný základný výskum v oblasti geografie ústav začal riešiť v r. 1964 v rámci hlavnej úlohy "Geografická rajonizácia ČSSR"*, ktorej bol celoštátnym koordinátorom. Bola zložená z troch čiastkových úloh: Fyzicko-geografická rajonizácia ČSSR; Ekonomicko-geografická rajonizácia; Geografický výskum malých oblastí. Cieľom úlohy bolo dosiahnuť delimitáciu územia na regióny podľa zložiek krajiny a tiež komponentov socioekonomickej sféry so snahou klasifikovať krajinu aj z hľadiska jej potenciálu, čím sa zvýraznil jej praktický aspekt.

Na hlavnú úlohu, týkajúcu sa rajonizácie štátneho územia nadväzovala v r. 1971-1975 hlavná úloha "Regionálna klasifikácia zdrojov geosféry" (ústav bol koordináčnym pracoviskom), v rámci ktorej sa riešili 4 čiastkové úlohy: Regionálna analýza prírodných zdrojov geosféry; Priestorová analýza ekonomicko-geografických komponentov Slovenska; Regionálne hodnotenie krajiny z hľadiska jej potenciálu pre poľnohospodárske a životné prostredie a Atlas SSR. Ich cieľom bolo stanoviť členenie krajiny zo syntetizujúceho aspektu. Dôraz sa kládol aj na problematiku životného prostredia.

V rokoch 1976-1980 stáli v popredí problémy priestorovej syntézy obsiahnuté najmä v hlavnej úlohe "Krajina ako teritoriálny systém a jej potenciál" (ústav bol koordináčnym pracoviskom), v rámci ktorej sa na ústave riešilo 5 čiastkových úloh: Fyzicko-geografický a ekonomicko-geografický potenciál SSR; Výskum potenciálu krajinných systémov a ich spoločenského využitia; Atlas SSR; Kartografická interpretácia výsledkov geografickej syntézy; Krajinný potenciál Východoslovenskej nížiny. Ďalšie štyri čiastkové úlohy sa riešili pri iných hlavných úlohách, ktoré koordinovali pracoviská Prírodovedeckej fakulty UK, resp. Geografický ústav ČSAV v Brne. Viaceré čiastkové úlohy boli prepojené na medzinárodnú spoluprácu.

V rámci štátneho plánu technického rozvoja sa pracovalo na problematike morfoštruktúrnej analýzy z hľadiska recentných pohybov zemskej kôry na výber lokalít jadrových elektrární. Nezanedbávala sa ani oblasť aerokozmických informácií, kde sa ústav angažoval najmä v programe INTERKOZMOS. Výsledky riešenia zmienených úloh vyústili do vynikajúceho diela v svetovej literatúre - Atlasu SSR a tiež do ďalších prác, či už teoretického alebo regionálneho charakteru. Od roku 1980 Geografický ústav SAV sa

* Názvy úloh Štátneho plánu základného výskumu, ako aj štruktúra pracovníkov je obsiahnutá predovšetkým vo Výročných správach Geografického ústavu SAV za príslušné roky.

stáva koordinácnym pracoviskom pracovnej skupiny pre krajinne syntézy v rámci Medzinárodnej geografickej únie.

S riešením vedecko-výskumných úloh sa rozvíjala a skvalitňovala i vedecká štruktúra ústavu vznikom ďalších oddelení podľa narastajúcich potrieb, pre riešenie teoreticko-metodologických otázok i praxe.

Pri jubilejnom 25. výročí založenia ústavu v r. 1978 (Mazúr 1978) bola jeho štruktúra takáto:

riaditeľ: Prof. RNDr. E. Mazúr, DrSc., člen korešpondent ČSAV a SAV (sekretariát - 5 pracovníkov);

zástupca riaditeľa: Doc. RNDr. J. Kvitkovič, CSc.;

1. Oddelenie geomorfológie a paleogeografie kvartéru (vedúci RNDr. J. Činčura, CSc. - 6 pracovníkov);

2. Oddelenie fyzickej geografie a krajinskej ekológie (vedúci Doc. RNDr. J. Kvitkovič, CSc. - 12 pracovníkov);

3. Oddelenie obyvateľstva a sídel (vedúci RNDr. J. Verešik, CSc. - 7 pracovníkov);

4. Oddelenie ekonomicko-geografických syntéz (vedúci RNDr. P. Mariot, CSc. - 6 pracovníkov);

5. Oddelenie geosystémov a životného prostredia (vedúci RNDr. J. Drdoš, CSc. - 6 pracovníkov);

6. Oddelenie tematickej kartografie (vedúci Prof. RNDr. E. Mazúr, DrSc., člen korešpondent ČSAV a SAV - 4 pracovníci);

7. Oddelenie technicko-hospodárskej správy (vedúca A. Hivešová - 10 pracovníkov);

Ústav sa rozrástol na 56 kmeňových pracovníkov a mimo toho mal tiež šiestich pracovníkov vo výchove. Do roku 1978 získalo 21 pracovníkov vedeckú hodnosť kandidáta vied a 1 pracovník hodnosť doktora vied. Ústav si mladých vedeckých pracovníkov vychovával najmä formami vedeckej aspirantúry. Bol školiacim pracoviskom z fyzickej geografie, ekonomickej geografie a regionálnej geografie. Školiteľmi vedeckých aspirantov boli väčšinou odborníci z ústavu, resp. z Katedier geografie PF UK.

V roku 1978 bolo uvedené do činnosti detašované pracovisko Geografického ústavu SAV - Laboratórium pre geovedný výskum krajiny so sídlom v Košiciach s piatimi pracovníkmi. Laboratórium sa v počiatočných fázach budovania zameriavalo na geovedný výskum Východoslovenskej nížiny. Neskôr malo riešiť geografickú problematiku východného Slovenska.

V Liptovskom Mikuláši existovalo v r. 1960-1986 vysunuté pracovisko ústavu pre výskum krasu a speleológie s dvoma pracovníkmi. V roku 1979 bola založená výskumná stanica v Bzinciach pod Javorinou, orientovaná na výskum exogénnych fyzicko-geografických procesov. O rok neskôr pribudol stacionár pre štúdium svahových procesov (1980-1991) pri údolnej nádrži Domaša.

Rok 1979 bol významným z hľadiska materiálno-technického zabezpečenia výskumu. Bol uvedený do činnosti ofsetový nátláčkový stroj pre tlač viacfarebných tematických máp a vyvíjanie nových techník pre karto-reprodukčné spracovanie máp. Príprava tematických máp bola neskôr doplnená systémom fotosádzacích prístrojov KASKAD. Bol inštalovaný multispektrálny projektor MSP-4, na interpretáciu kozmických snímok zemského povrchu. K prístrojom tohto typu postupne pribudol denzitometer MACBETH a zariadenie na spracovanie obrazovej informácie NR-AT 5810 s príslušenstvom. Poznamenávam, že od

r. 1975 sa využíval počítač WANG 2200 pre regionálne analýzy a tvorbu databanky o prírodných a socio-ekonomických prvkoch Slovenska. Ústav tiež získal 2 budovy, jednu pre detašované pracovisko v Košiciach a druhú pre Výskumnú stanicu v Bzinciach pod Javorinou.

V nasledujúcom období rokov 1981-1985 Geografický ústav SAV bol gestorským pracoviskom kľúčového smeru ŠPZV "Regionálne hodnotenie zdrojov krajinnnej sféry" a zároveň celoštátnym koordinačným pracoviskom dvoch hlavných úloh: Krajina, jej potenciál, súčasné procesy a prognózovanie; Geosystémy a ich racionálne využívanie pri tvorbe a ochrane životného prostredia. Riešilo sa 9 čiastkových úloh: Teoretické základy diagnózy a prognózovania krajiny s aplikáciou vo vybraných krajinných celkoch; Funkčná optimalizácia krajinných štruktúr Východoslovenskej nížiny; Regionalizácia povrchových a podzemných vôd Slovenska; Analýza a syntéza krajinných štruktúr vo vzťahu k životnému prostrediu pomocou údajov získaných prostriedkami diaľkového prieskumu Zeme; Evaluácia geosystémov a ich účelovosť v životnom prostredí; Interakcia prvkov formujúcich regionálne ekonomické štruktúry; Prírodné a územnotechnické determinanty urbanizácie a urbanizmu; Súbor tematických máp a jeho vyjadrovacie prostriedky; Recentná dynamika zemského povrchu a jej odraz v morfoštruktúrach Západných Karpát. Ich výsledky preberal Cieľový projekt výskumu "Racionálna priestorová organizácia urbanizovaného prostredia" (modelové územie regiónu Bratislava) a tiež ako podklady pre riešenie Cieľového projektu základného výskumu "Ekologická optimalizácia využívania Východoslovenskej nížiny".

V plánovacom období vedecko-výskumných úloh (r. 1986-1990) Geografický ústav SAV bol sídlom Rady kľúčového smeru - Zákonitosti formovania krajinných systémov, ich racionálne usporiadanie a prognózovanie a tiež koordinačným pracoviskom dvoch hlavných úloh: Analýza krajinných prvkov a ich procesov, geografický informačný systém a kartografická interpretácia; Krajina, jej potenciál a racionálna priestorová organizácia. Zároveň bol prognostickým pracoviskom pre rozvoj geografických vied v Československu. Pracovníci ústavu riešili týchto 9 čiastkových úloh: Analýza prvkov a ich interakcie v krajinných systémoch; Prognóza funkčného využitia územných celkov ČSSR na báze ich potenciálu; Komplexná geomorfologická analýza modelových území Západných Karpát; Funkčná optimalizácia krajinných štruktúr (modelové územie Východoslovenskej nížiny); Syntézové prístupy k hodnoteniu ekonomicko-geografických štruktúr na vybraných modeloch SSR; Geosystémová diagnóza a prognóza stavu a vývoja životného prostredia na území SSR; Metódy diaľkového výskumu dynamiky zmien geosystémov na príklade Podunajskej a Východoslovenskej nížiny; Geoekologická typizácia nížinných území (modelová oblasť južné Slovensko); Geografický informačný systém a tvorba tematických máp.

Získaný výsledok "Diagnóza životného prostredia SSR z hľadiska vybraných aspektov" bol v r. 1987 ocenený dodatočne udeľovanou mimoriadnou odmenou ČSAV. Viaceré čiastkové úlohy boli prepojené na Cieľové projekty základného výskumu. Výsledky dosiahnuté pri riešení jednotlivých úloh popri teoretickom prínose sa uplatňujú v plánovacej praxi, najmä pri tvorbe územných plánov pre rôzne odvetvia národného hospodárstva (napr. pri aktualizácii projektu urbanizácie Slovenska, pri spresňovaní poľnohospodárskych plánov a pri tvorbe a ochrane životného prostredia).

Po organizačnej stránke ústav bol od 1.1. 1986 začlenený do Centra geovedného výskumu SAV, ktoré tvorili aj tri ďalšie geovedné pracoviská (Geofyzikálny ústav SAV,

Geologický ústav SAV a Ústav hydrológie a hydrauliky SAV). Za riaditeľa Centra Predsedníctvo SAV menovalo akademika E. Mazúra a funkciu vedeckého tajomníka vykonával RNDr. Š. Očovský, CSc. Poslaním Centra bolo dosiahnuť vyššiu úroveň integrácie vedeckej práce, vytvoriť predpoklady na využitie medziodborového výskumu na komplexné riešenie výskumných problémov a na urýchlenie výskumného procesu. Centrum malo tiež stanovené výskumné úlohy. Jednou z nich bolo aj budovanie geoinformačného systému, ktorý by vytvoril nový progresívny nástroj geovedného výskumu krajiny a riešenia úloh praxe.

Ústav sa zúčastňoval na spoločnom cieľovom projekte Slovenskej akadémie vied a Maďarskej akadémie vied: Krajinnno-ekologické usporiadanie územia výstavby vodných diel na Dunaji Gabčíkovo-Nagymaros. V záujmovom území sa riešila problematika neotektoniky, podzemných vôd a poľnohospodárstva.

Od 2.1.1989 vstúpili do platnosti určité zmeny v štruktúre ústavu. Na základe konkurzného pokračovania Predsedníctva SAV od 2.1.1989 nastúpil do funkcie riaditeľa ústavu Doc. RNDr. J. Kvitkovič, DrSc. Bolo konštituované nové vedecké oddelenie ústavu: Oddelenie geoinformačného systému a diaľkového prieskumu Zeme. Bola stanovená funkcia vedeckého tajomníka ústavu.

K 31.12.1989 bola štruktúra pracoviska takáto:

riaditeľ: Doc. RNDr. J. Kvitkovič, DrSc. (sekretariát - 6 pracovníkov);

zástupca riaditeľa: RNDr. Ján Drdoš, DrSc.;

vedecký tajomník: RNDr. Peter Podolák, CSc.;

1. Oddelenie geomorfológie a paleogeografie kvartéru (vedúci RNDr. J. Jakál, CSc. - 4 pracovníci);
2. Oddelenie fyzickej geografie a krajinej ekológie (vedúci RNDr. J. Urbánek, CSc. - 7 pracovníkov);
3. Oddelenie geografie obyvateľstva a sídel (vedúci RNDr. Štefan Očovský, CSc. - 8 pracovníkov);
4. Oddelenie ekonomicko-geografických syntéz (vedúci RNDr. P. Mariot, CSc. - 6 pracovníkov);
5. Oddelenie geosystémov a životného prostredia (vedúci RNDr. J. Drdoš, DrSc. - 7 pracovníkov);
6. Oddelenie tematickej kartografie (vedúci Ing. J. Pravda, CSc. - 6 pracovníkov);
7. Oddelenie diaľkového prieskumu Zeme a geoinformačného systému (vedúci RNDr. J. Feranec, CSc. - 6 pracovníkov);
8. Laboratórium pre geovedný výskum krajiny - Košice (vedúci RNDr. J. Harčár, CSc. - 8 pracovníkov);
9. Technicko-hospodárska správa (vedúca Ing. Emília Sýkorová - 20 pracovníkov. Do jej pôsobnosti patrili: Geofyzikálny ústav SAV, Geologický ústav SAV, Geografický ústav SAV a Matematický ústav SAV).

Ústav mal k 31.12.1989 celkove 78 pracovníkov. Z toho 28 vedeckých pracovníkov (1 akademik + 2 DrSc. + 25 CSc.); 11 pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním, 28 so stredoškolským vzdelaním, 11 ostatných pracovníkov. Popri tom vo formách vedeckej aspirantúry mal zaradených 11 pracovníkov a na štúdiyných pobytoch 6 pracovníkov.

Rok 1990 bol rokom dokončenia úloh Štátneho plánu základného výskumu. Z vedeckého hľadiska treba vyzdvihnúť prínos ústavu najmä pri riešení problematiky krajiny, jej

štruktúry, dynamiky a stability krajinného systému. Riešil sa mnohostranný vzťah príroda - spoločnosť na základe poznania prvkov prírodnej a socio-ekonomickej sféry. Práce ústavu prispeli k prehĺbeniu teórie geografie ako vedy o priestorovej analýze a syntéze krajiny, ako aj k orientácii Česko-slovenskej geografie na riešenie prioritných problémov v oblasti prostredia spoločnosti. Výraznejšie sa pokročilo pri budovaní geoinformačného systému z hľadiska teórie a tiež prístrojového vybavenia. K výpočtovej technike na ústave pribudol osobný 32 bitový počítač IBM PC/386 a 16 bitový počítač IBM PC/286, ako aj automatická meracia a registračná stanica pre výskumný objekt v Bzinciach pod Javorinou.

Zo stručného prierezu zamerania a činnosti Geografického ústavu SAV vyplýva jeho konsolidovanosť, erudovanosť vedeckých pracovníkov a schopnosť iniciovať a riešiť geografické úlohy základného výskumu v celoštátnom rozsahu. Na ich riešení sa podieľalo vyše desiatky pracovísk akadémie, vysokých škôl a rezortných výskumných inštitúcií, čím sa preukázal vysoký stupeň koordinačnej činnosti ústavu. Neodmysliteľnou súčasťou vedeckej činnosti Geografického ústavu SAV bola medzinárodná spolupráca, bez ktorej je rozvoj modernej geografie nemysliteľný. Zpočiatku sa spolupráca rozvíjala najmä medzi Geografickými ústavmi Akadémií vied bývalých socialistických krajín, prípadne univerzitnými pracoviskami. Neskôr sa kontakty nadväzovali aj s odborníkmi kongresov IGU, ale aj pozývaním na konferencie a sympóziá s medzinárodnou účasťou, ktoré poriadal ústav. Neskôr nadobudla význam spolupráca v rámci medziakademických dohôd a tiež dohôd medzi ústavmi. V posledných rokoch Geografický ústav SAV mal zmluvne uzatvorenú medzinárodnú spoluprácu v rámci 13 tém a tiež udržiaval výmenné kontakty s inštitúciami napr. vo Švédsku, Fínsku, Nemeckej spolkovej republike, USA a inde.

Z hľadiska riadiacej činnosti k 1.4.1990 zaniká Centrum geovedného výskumu SAV a Geografický ústav SAV je samostatným plánovacím subjektom.

V júni 1990 bol na základe konkurzu Predsedníctva SAV menovaný za riaditeľa ústavu doc. RNDr. Anton Bezák, CSc.

Od 1.1.1983 Geografický ústav SAV patrí do pôsobnosti Oddelenia vied o neživej prírode, ktoré je bezprostredným riadiacim orgánom Predsedníctva SAV a zodpovedá predovšetkým za koncepciu rozvoja v príslušných vedných odboroch a jej realizáciu. Je začlenený do vedeckého kolégia SAV pre vedy o Zemi a vesmíre. Geografický ústav SAV je v uvedených organizačných štruktúrach začlenený i v súčasnosti.

Pri tomto jubilejnom výročí nášho ústavu si pripomínáme aj neľahké spoločensko-ekonomické podmienky jeho zrodu, pri ktorom úspešne obstáli jeho zakladatelia ako Prof. Dr. J. Hromádka, Prof. Dr. M. Lukniš, DrSc., Prof. Dr. M. Konček, člen korešpondent a iní, ktorí sa zaslúžili o jeho vedecký a personálno-materiálny rozvoj v počiatočných rokoch jeho existencie.

Z viacerých pracovníkov ústavu činných aj vo vedecko-riadiacich orgánoch akadémie treba pri tomto výročí uviesť predovšetkým jeho dlhoročného riaditeľa akademika E. Mazúra, ktorý bol v r. 1975-1989 členom Predsedníctva SAV; v rokoch 1980-1989 členom Predsedníctva ČSAV; v rokoch 1962-1980 bol niekoľko funkčných období predsedom Vedeckého kolégia geológie a geografie SAV, neskôr Vedeckého kolégia SAV pre vedy o Zemi a vesmíre a iné.

Vedecké výsledky ústavu boli publikované v 50 knižných publikáciách, v Atlase Slovenska a vo vyše 1 000 štúdiách uverejnených najmä v Geografickom časopise, ktorý vychádza už v 42. ročníku, Náuke o Zemi, Séria Geographica a ďalších domácich a zahraničných periodikách a zborníkoch.

Určitým nedostatkom vo vývoji Geografického ústavu SAV je, že ústav nemá samostatnú budovu, ale je dodnes umiestnený v centrálnej budove SAV (Bratislava, Štefánikova 49), kde sídli Predsedníctvo SAV a Matematický ústav SAV (2 vedecké oddelenia ústavu boli v rokoch 1989-1991 dočasne umiestnené na Jozefskej ulici č. 7 v Bratislave).

Z hľadiska doterajšieho vývoja, riešenej problematiky a štruktúry pracovníkov, Geografický ústav SAV má do budúcnosti veľmi dobré predpoklady pre plnenie náročných úloh geografických vied a spoločenskej praxe.

LITERATÚRA

- MAZÚR, E. (1978). 25 rokov Geografického ústavu Slovenskej akadémie vied. Geografický časopis, 30, 200-217.
- SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED (1973). Slovenská akadémia vied 1953-1973: Založenie a rozvoj Slovenskej akadémie vied. Bratislava (SAV).
- SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED (1978). Slovenská akadémia vied 1953-1978: Štvrtstoročie Slovenskej akadémie vied. Bratislava (SAV).
- SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED (1983). Slovenská akadémia vied 1953-1983: Z histórie Slovenskej akadémie vied. Bratislava (SAV).
- VÝROČNÉ SPRÁVY ZEMEPISNÉHO ÚSTAVU SAV ZA ROKY 1953-1962. Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- VÝROČNÉ SPRÁVY GEOGRAFICKÉHO ÚSTAVU SAV ZA ROKY 1963-1993. Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

J. Kvitkovič

DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE SAS IN THE YEARS 1953-1990

By the Act of the Slovak National Board of June 18, 1953 originates the Slovak Academy of Sciences as a supreme national and regional scientific institution in Slovakia. On its grounds also the geographical centre - the Geographical Institute of the SAS originates through taking over the original Geographical Institute of the Slovak Academy of Sciences and Arts with seven university graduates, whose chairman, eventually the first external director was Associated Professor Dr. M. Lukniš. The Institute had very favourable conditions for further development. In 1954 the external management of the Institute was taken over by professor Dr. M. Konček, corresponding member of the SAS. At the same time the Department of Meteorology and Climatology was annexed to the Institute. An internal director's deputy from 1958 was Prof. Dr. J. Martinka and from 1959 it was Assoc. Prof. Dr. E. Mazúr, CSc. By the resolution of the Presidium of the SAS of January 1, 1963 director of the Institute became the internal worker Assoc. Prof. Dr. E. Mazúr, CSc., who carried out his activity until 1988. Simultaneously the name of the Institute from Geographical Institute of the SAS was changed to the Institute of Geography of the SAS. In the course of year the Department of the Meteorology and Climatology was delimited, giving origin to the independent centre of the Laboratory of Meteorology and Climatology of the SAS.

From the viewpoint of organizational structure of the Academy - the Geographical Institute of the SAS belonged until 1961 to the sphere of influence of the Section of Mathematical and Nature sciences. In the new organizational division of the Academy it was classified into the First Department of the Mathematical, Physical and Technical Sciences and within it into the Scientific Collegium of Geology and Geography of the SAS. Even though the structure, names and partially also the activity programmes have changed since then, they remained important bodies of the management of the individual scientific disciplines until the present moment.

By the end of 1964 the Institute had the following organizational structure:

Director Assoc. Prof. Dr. E. Mazúr, CSc.,

Director's deputy: Dr. J. Kvitkovič, CSc.,

1. Department of Geomorphology and Palaeogeography of the Quaternary (headed by Assoc. Prof. Dr. E. Mazúr, CSc., number of researchers - 11)
2. Department of Physical Geography (headed by Dr. J. Kvitkovič, CSc., number of workers- 13)
3. Department of Economical Geography (headed by Dr. J. Hanzlík, number of workers - 11).

The Institute of Geography of the SAS counted 29 employees and 6 postgraduate research students.

During the initial period of the material and personnel constitution of the Institute the focus of the scientific activity consisted in the physical geography, namely geomorphology. But geo-economic research like movement of population, transport, travel, settlements, etc. were not neglected either. Thematic tasks as given by the needs of science and practice were solved until 1963.

A striking break in the scientific programme of the Institute has occurred in 1964, when nationally managed research started containing the state tasks of the basic research, guaranteed by the Czechoslovak Academy of Sciences, eventually SAS. The Institute of Geography of the SAS together with other academical centres, universities and branch institutions started to solve the principal task of the geographical division of the CSSR (as a responsible centre). It consisted of three partial tasks: physico-geographical division of the CSSR, economic-geographical division of the CSSR and economic research of small regions. The aim of the solution was to achieve the delimitation of the territory to the regions according to the natural components of the landscape, as well as the socio-economic components.

In the following planning period in the years 1971-1975 the Institute coordinated the main task: Regional classification of the sources of geo-sphere, within which 4 partial tasks were worked on: spatial analysis of the economic-geographical components of Slovakia, regional assessment of the landscape from the view point of its potential for the economy and environment and Atlas of the SSR. The aim was to establish the division of the country on the basis of synthesizing aspect with regard to the environment.

In the years 1976-1980 in the foreground, there were the problems of spatial synthesis as contained in the chief task "Landscape as a territorial system and its potential" (the Institute was charged by its coordination) with five partial ones: Physico-geographical and economic-geographical potential of the CSSR, Research of the potential of the landscape systems and their social application, Atlas of Slovakia, Cartographic interpretation of the results of geographical synthesis, Landscape potential of the East Slovakian Lowland. Another four partial tasks were worked on in relation to other main task coordinated by other centres of the Faculty of Science of the Comenius University, eventually the Geographical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences in Brno.

Results of the solutions of the mentioned tasks formed an outstanding work of an international quality - Atlas of Slovakia and other works of either theoretical or regional character. In 1980 the Institute of Geography becomes a centre responsible for Landscape Syntheses within the programme of the International Geographical Union.

Requirements of practice and solution of the scientific tasks provoked further improvement of the scientific structure of the Institute by the origin of another departments. At the 25th anniversary of the foundation of the Institute in 1978 it was as follows: Director - Prof. Dr. E. Mazúr, CSc., corresponding member of the CSAS and SAS (secretariate - 5 workers) director's deputy - Assoc. Prof. Dr. J. Kvitkovič CSc., 1. Department of geomorphology and palaeogeography of the Quaternary (headed by Dr. J. Činčura, CSc., - 6 workers), 2. Department of physical geography and landscape ecology (headed by Assoc. Prof. Dr. J. Kvitkovič, CSc., - workers), 3. Department of population and settlements (headed by Dr. J. Verešík, CSc., - 7 workers) 4. Department of economical-geographical syntheses (headed by P. Mariot, CSc., - 6 workers). . Department of geosystems and environment (headed by Dr. J. Drdoš, CSc., - 6 workers), 6. Department of thematic cartography (headed by Prof. Dr. E. Mazúr, CSc., corresponding member of the CSAS and SAS - 4 workers) and 7. Technical and economic administration (headed by A. Hlivošová - 10 workers).

The centre consisted of 6 scientific departments and the technical and economical administrations. The number of regular employees grew to 56 and educated 6. In the same year a detached centre was established - a Laboratory for geo-scientific research of landscape, seated in Košice with 5 workers. The Laboratory concentrated on geo-scientific problems of the East Slovakian Lowland. In 1979 a research station of Bzince pod Javorinou was established, oriented to the research of exogenic physical geographical processes.

In the following planning period (1981-1985) became the Institute took over the gestion of the state task "Regional evaluation of the sources of the landscape sphere" and simultaneously a national coordination centre for two main tasks: Landscape, its potential, the contemporary processes and prognosing," and "Geosystems and their rational use at the creation and protection of environment." Nine partial tasks were worked on.

During the planning period 1986-1990, the Institute of Geography of the SAS was a site of a Council of key trend and a national coordination centre for two main tasks: Analyses of landscape elements and their processes,

Geographical information system and cartographic interpretation, Landscape, its potential and rational spatial organization. The workers of the Institute were working on 9 partial tasks. The achieved results along the theoretical contribution are applied in a planning practice and in the creation and protection of environment.

The institute was included into the Centre of geo-scientific research of the SAS on January 1., 1986, consisting of three other geo-scientific centres (The Geophysical Institute of the SAS, the Geological Institute of the SAS and the Institute of Hydrology and Hydraulics of the SAS). The mission of the Centre was to reach higher level of integration of the scientific work and the utilization of inter-disciplinary approach at the solution of the research problems. The Centre also had common tasks to work on. In new social-political situation the Centre of geo-scientific research of the SAS disappears and the Institute of Geography of the SAS becomes again an independent scientific subject.

The Institute participated in a common target project of the SAS and the Hungarian Academy of Sciences: Landscape-ecological order of the territory of the dams in construction: Gabčíkovo-Nagymaros. In the study territory problems of neotectonics, ground waters and agriculture were solved.

On the basis of competition announced by the Presidium of the SAS the post of director was occupied by Assoc. Prof. Dr. J. Kvitkovič, DrSc., on January 2, 1989. The structure of the Institute at that moment was as follows: Director - Assoc. Prof. Dr. J. Kvitkovič, DrSc., (secretariate - 6 workers), director's deputy - Dr. J. Drdoš, DrSc., scientific secretary - Dr. P. Podolák, CSc., 1. Department of Geomorphology and Palaeogeography of the Quaternary (headed by Dr. J. Jakál, CSc., - 4 workers), 2. Department of Physical Geography and Landscape Ecology (headed by Dr. J. Urbánek, CSc. - 7 workers), 3. Department of Geography of Population and Settlements (headed by Dr. Š. Očovský, CSc., - 8 workers), 4. Department of Economic-Geographical Syntheses (headed by Dr. P. Mariot, CSc., - 6 workers), 5. Department of Geosystems and Environment (headed by Dr. J. Drdoš, DrSc., 7 workers), 6. Department of Thematic Cartography (headed by Ing. J. Pravda, CSc., - 6 workers), 7. Department of Remote sensing and Geo-Information System (headed by Dr. J. Feranec, CSc., - 6 workers), 8. Laboratory for the Geo-Scientific Research of the Landscape in Košice (headed by Dr. J. Harčár, CSc. - 8 workers), 9. Technical-economical administration (headed by Ing. E. Sýkorová - 20 workers).

The Institute had a total of 78 workers in December 1989. 28 scientists (three DrSc + 25 CSc), 11 university graduates, 28 medium level education and 11 basic school level workers.

The year 1990 was the year of the finishing of the State plan tasks of the basic research. The achieved results contributed to the deepening of the theory of geography as a science on spatial analysis and landscape synthesis, and also to the orientation of the Czecho-Slovak geography to the solution of priority problems in the field of multilateral links between nature and society.

In 1990 a new director was appointed on the basis of competition - Assoc. Prof. Dr. Anton Bezák, CSc.

In total there are 53 regular workers (4 DrSc, 20 CSc., 7 university graduates, 16 medium level education and 6 other). Three are receiving scientific education.

From the viewpoint of the development, scientific projects and structure of the staff, the Institute of Geography of the SAS possesses very favourable predispositions for the work on demanding projects in the field of the geographical sciences and social practice.

Translated by H. Contrerasová